

تأثیر اعتقاد به آخرت در نحوه تربیت فرزند

اسماء بیت الهی^۱

چکیده

بدون شک اعتقاد به آخرت تأثیر بسیار عمیق و گسترده‌ای در اعمال انسان‌ها دارد، اعتقاد به آخرت اگر در فرزندان نهادینه شود تأثیر شگرفی در شیوه تربیتی آن‌ها دارد. فرزندانی که با اعتقاد به معاد تربیت می‌شوند نسبت به فرزندانی که چنین عقیده‌ای در خانواده آن‌ها وجود ندارد نسبت به خود و جامعه مسئولیت‌پذیر هستند و در همه کارها خدا را شاهد و ناظر خود می‌دانند و کار خود را به نحو احسن انجام می‌دهند. لذا ضرورت دارد در این زمینه تحقیق و بررسی بیشتری برای آگاهی بخشیدن به والدین صورت گیرد چرا که موضوع بحث معاد از ضروریات و لازمه دین اسلام است. هدف محقق از بررسی موضوع تأثیر اعتقاد به آخرت در نحوه تربیت فرزند، آشنا کردن والدین از اثرات اعتقاد به آخرت در زندگی دنیایی فرزندان است که نقش خیلی مهمی دارد و باید تلاش کنند با ادله آیات و روایات آخرت را برای فرزندان خود تشریح کنند تا نتیجه مطلوب تربیت خود را نظاره‌گر باشند. روش تحقیق توصیفی و با جمع‌آوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای است. اعتقاد داشتن به معاد به فرزندان حس مسئولیت‌پذیری و شجاعت و شهامت می‌بخشد و باعث دلگرمی و آرامش در جامعه و ملزم به رعایت حقوق دیگران می‌شوند همچنین جلوی بسیاری از خواشه‌های نفسانی درون خود را می‌گیرند.

کلید واژه‌ها: اعتقاد، آخرت، آرامش، تربیت، مسئولیت‌پذیری.

۱. تحقیق پایانی سطح ۲، حوزه علمیه ریحانه النبی (س).

مقدمه

یکی از ارکان مهم مذهب اسلام، اعتقاد به آخرت و معاد می‌باشد. مسأله آخرت از نظر اهمیت، بعد از مسئله توحید مهم‌ترین مسئله دین اسلام است. مسأله آخرت و معاد چیزی است که برای یک مسلمان ایمان و اعتقاد به آن لازم است، چرا که از ضروریات دین اسلام است و در کنار اعتقاد و ایمان به خدا و پیامبران، ایمان و اعتقاد به آخرت نیز لازم و ضروری است. زندگی این دنیا و دنیای دیگر به هم وابسته هستند و افراد بی‌ایمان فقط منکر جهان آخرت هستند. از طرفی تربیت فرزند در الویت هر خانواده است و همه تلاش خود را می‌کنند که فرزندانی شایسته و لایق تربیت کنند و در جامعه سربلند و موفق باشند، لذا بر هر پدر و مادری لازم است که بحث آخرت را برای فرزندان خود با اهمیت قرار دهند و در زندگی با اعمال و رفتار و گفتار این مبحث مهم دینی را به فرزندان خود بیاموزند. اهداف مهم این تحقیق بیان اهمیت اعتقاد به آخرت در اسلام و تأثیر اعتقاد به آخرت در نحوه تربیت فرزند است. موضوع تأثیر اعتقاد به آخرت در نحوه تربیت فرزند از اهمیت ویژه‌ای و بالایی در دین اسلام برخوردار است و والدین را موظف می‌داند که اهمیت موضوع آخرت را به فرزندان خود بیان کنند، لذا با اهمیتی که موضوع دارد لازم و ضروری است که در این زمینه تحقیقات بیشتری شود تا والدین با اثرات مثبت اعتقاد به آخرت در زندگی فرزندان خود آشنا شوند و فرزندان خود را آگاه کنند. لذا با توجه به اهمیت موضوع تأثیر اعتقاد به آخرت در نحوه تربیت فرزند ضرورت دارد تا در این زمینه تحقیق شود.

در این زمینه تحقیقات و کتاب‌های زیادی آورده شده است از جمله: مقاله «آثار تربیتی اعتقاد به معاد در داستان‌های قرآن» نوشته «فاطمه نصیری خلیلی»، که اعتقاد به معاد را باعث دلگرمی و آرامش و عبرت آموزی در زندگی دنیایی می‌دانند و اعتقاد به معاد را در داستان‌های قرآنی بررسی کرده‌اند. مقاله «تربیت فرزند و آثار و برکات آن بر والدین» نویسنده «عالمه

سادات موسوی»، که اهمیت فرزند در زندگی و اهمیت تربیت آن بر اساس دین اسلام بیان کرده‌اند. مقاله «اعتقاد به معاد و موانع گسترش آن» نوشته «مهدی نوید»، که در جامعه اسلامی اعتقاد به معاد خیلی ضعیف است و موانع گسترش آن زیاد هستند مورد بررسی قرار داده‌اند. کتاب تربیت فرزند از نظر اسلام نویسنده حسین مظاهری، که به تربیت فرزندان با توجه به دین اسلام توصیه کرده‌اند. کتاب معاد یا بازگشت به سوی خدا از محمد شجاعی، که بیشتر مسئله معاد و آخرت را مورد بررسی قرار داده‌اند. اما تحقیق حاضر نسبت به آثار بیان شده نگاه جامع‌تری نسبت به مسئله آخرت و تأثیر آن در تربیت فرزند دارد و تأثیر اعتقاد به آخرت در نحوه تربیت فرزند را به طور کامل و مفصل بررسی کرده است. در این تحقیق ابتدا به مفهوم شناسی و بعد از به اهمیت اعتقاد به آخرت در اسلام و در پایان هم به تأثیر اعتقاد به آخرت در نحوه تربیت فرزند که اثر فوق‌العاده مثبت و بالایی در زندگی فرزندان از جمله: ایجاد روحیه شجاعت و شهامت، کنترل خواهش‌های نفسانی، مسئولیت‌پذیری، احساس دلگرمی و آرامش و رعایت حقوق دیگران دارد، مورد بررسی قرار گرفته است.

الف) مفهوم شناسی

۱. اعتقاد

در لغت به معنای؛ عقیده داشتن، گرویدن، تعیین کردن، باور کردن است.^۱ در اصطلاح یعنی؛ وضع یا کیفیت عقیده داشتن و باور کردن است. اعتقاد داشتن و اعتقاد یافتن نیز معنی می‌شود.^۲

۲. آخرت

در لغت یعنی؛ آن جهان، جهان دیگر، سرای دیگر است.^۳ به اصطلاح آخرت یعنی جهانی که بر اساس بینش‌های دینی، مردگان پس از قیامت در آن به سر خواهند برد و به جهان پس از مرگ نیز گفته می‌شود.^۴

۳. تربیت

در لغت یعنی؛ پرورتن، پروراندن، پرورش دادن، ادب و اخلاق به کسی یاد دادن است.^۵ در اصطلاح یعنی؛ رفتار شایسته و برابر با نظام ارزشی یک جامعه یا محیط‌کار است. عمل یا فرایند آموزش دادن و آماده کردن افراد برای حرفه‌ای معین نیز گفته می‌شود.^۶

ب) اهمیت اعتقاد به آخرت در اسلام

آخرت و بازگشت به سوی حضرت حق از نظر آیات قرآنی و احادیث یک مسأله کلی و عام است و مخصوص به انسان و یا به طبقه خاصی از موجودات نیست. چه‌بسا بعضی‌ها خلاف این بیندیشند و معتقد باشند. ولی با کمی تأمل و دقت در آیات قرآن کریم و روایات و تدبر در

۱. عمید، حسن، فرهنگ عمید، ج ۱، ص ۲۲۶.

۲. صدری افشار، غلامحسین، همان، ص ۲۷۸.

۳. معین، محمد، فرهنگ فارسی، ص ۱۰.

۴. صدری افشار، غلامحسین، فرهنگ نامه فارسی، ج ۱، ص ۳۰.

۵. عمید، حسن، همان، ص ۶۶۵.

۶. صدری افشار، غلامحسین، همان، ص ۸۰۰.

نکات و اشارات موجود در متون اسلامی، کلیت آخرت و بازگشت معلوم می‌شود. اصل معاد در دین اسلام به این معنی است که همه انسان‌هایی که در این عالم به دنیا آمده و بعد از مدتی زندگی در این عالم می‌میرند، همگی در جهان دیگری زنده شده و در قیامت در دادگاه عدل الهی حضور یافته و پس از رسیدگی به اعمال و رفتار آن‌ها در دنیا، در بهشت و سعادت جاودانه یا در دوزخ خشم و غضب الهی همیشه خواهند بود. مسأله آخرت و جهان دیگر همواره در سرلوحه دعوت انبیاء قرار داشته است و پیامبران الهی علیرغم مخافت‌های سرسختانه مردم در پیشروی چنین مسأله‌ای، همواره بر آن تأکید داشته و مردم را به اعتقاد به چنین اصلی دعوت نموده‌اند و این مقاومت و پایداری انبیاء در طرح مسأله آخرت و آشنا ساختن مردم با این مسئله پس از مرگ، نشانگر اهمیت فوق العاده این اصل اعتقادی در زندگی بشر و سعادت و کمال نهایی انسان است.^۱

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً وَعَدَ اللَّهُ حَقّاً إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ»^۲؛ بازگشت همه شما به سوی اوست. وعده خدا حق است؛ هموست که آفرینش را آغاز می‌کند سپس آن را باز می‌گرداند تا کسانی را که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند به عدالت پاداش دهد، و کسانی که کفر ورزیده‌اند به [سزای] کفرشان شربتی از آب جوشان و عذابی پر درد خواهند داشت.

همچنین در سوره عنکبوت نیز تأکید بر آخرت و دنیای پس مرگ دارند و می‌فرمایند: «أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ * قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^۳؛ آیا ندیده‌اند که خدا چگونه آفرینش را آغاز می‌کند سپس

۱. شجاعی، محمد، معاد یا بازگشت به سوی خدا، ص ۱۲.

۲. سوره یونس، آیه ۴.

۳. سوره عنکبوت، آیات ۱۹ و ۲۰.

کسی به یاد خدا باشد و سینه‌اش را برای خدا باز بگذارد، که بیشتر با یاد آخرت و قیامت هست که انسان‌ها خداوند را در زندگی می‌بینند، پس از آرامش و دلگرمی برخوردار خواهند بود که ته دلش را قرص می‌کند و حال در مقابل افراد بی‌ایمان همیشه استرس و اضطراب در زندگی دارند و از آرامش بی‌نصیبند. فرزندان که در خانواده‌ای تربیت می‌شوند که اعتقاد داشتن به آخرت و روز قیامت در آن خانه الویت زندگی آن‌ها است، این چنین فرزندان با آرامش و دلگرمی به زندگی خود ادامه می‌دهند و دچار اضطراب و استرس نمی‌شوند، زیرا که؛ از جبهتی دلشان به خدا محکم شده است و از جبهتی در خانواده‌ای بوده‌اند که اعتقاد به آخرت را در زندگی جریان داده‌اند.

۵. رعایت حقوق دیگران

عقیده به عالم پس از مرگ و بقای اعمال آدمی، یک عامل محرک نیرومند برای تشویق سرمایه‌گذاری مادی و معنوی در راه خدمت به خلق خدا و نیکی کردن به دیگران است. انسان‌هایی که به فکر رعایت کردن حقوق دیگران هستند و به عبارتی آنچه را برای خود می‌پسندند برای دیگران هم می‌پسندند، این‌ها افرادی هستند که به روز قیامت و آخرت ایمان دارند و خدا را در همه حال در کنار خود حس می‌کنند و خجالت می‌کشند که در حضور خداوند ظلم و ستمی یا ناحقی در حق دیگران انجام دهند. ایمان به آخرت باعث جلوگیری از تضییع حقوق و ظلم و ستم به دیگران می‌شود، به همین دلیل همه ادیان و مذاهب الهی برای تربیت افراد و اصلاح اجتماعات، کوشش وسیعی برای پرورش ایمان به قیامت، در دل مردم به عمل آورده‌اند. به ویژه در قرآن کریم بخش مهمی از مسائل تربیتی از همین راه تعقیب می‌شود. حال در خانواده‌ای که والدین یاد آخرت را به فرزندان خود یادآور می‌شوند و حقوق یکدیگر را رعایت می‌کنند قطعاً فرزندان آن‌ها علاوه بر رعایت حقوق یکدیگر در خانواده در جامعه نیز حقوق

دیگران را رعایت می‌کنند.^۱

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ»^۲؛ و اگر، برای هر کسی که ستم کرده است، آنچه در زمین است می‌بود، قطعاً آن را برای [خلاصی و] بازخرید خود می‌داد. و چون عذاب را ببینند پشیمانی خود را پنهان دارند، و میان آنان به عدالت داوری شود و بر ایشان ستم نرود.

در این آیه خداوند منظور از ستم همان رعایت نکردن حقوق دیگران و ظلم و ستم کردن در حق دیگران می‌داند و برای انجام دادن ستم عذابی همانند خودش بیان می‌دارد. سرچشمه بسیاری از گناهان و نادیده گرفتن خداوند در حین انجام کار، و ضایع کردن حق دیگران همه از ایمان نداشتن به آخرت است.

بنابراین، والدینی که فرزندان خود را با روز حساب و کتاب و آخرت آشنا می‌کنند و برای آن‌ها ادله قرآنی بیان می‌کنند علاوه بر اینکه فرزندان شایسته‌ای تربیت کرده‌اند خیالشان از اینکه فرزندان آن‌ها در هر کجا از جامعه باشند دیگر مشکلی برایشان پیش نخواهد آمد. چنین فرزندانی حقوق دیگران را رعایت می‌کنند و به حقوق دیگران احترام می‌گذارند چون از حسابرسی روز قیامت آگاهی دارند و خداوند را در همه حال در کنار خود احساس می‌کنند.

نتیجه گیری

اعتقاد داشتن به آخرت در دین اسلام از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و خداوند مرتباً به افراد روز قیامت و آخرت را گوشزد می‌کند و وعده حسابرسی داده است. با توجه به اهمیتی که اعتقاد به آخرت در قرآن و روایات بیان شده است بیانگر آن است که تأثیر بسزایی در تربیت فرزند خواهد داشت و والدینی که فرزندان خود را با روز قیامت و روز حساب و کتاب

۱. مکارم شیرازی، ناصر، معاد و جهان پس از مرگ، ص ۷۵.

۲. سوره یونس، آیه ۵۴.

آشنا می‌کنند و وعده‌های خداوند را برای آن‌ها با آیات قرآن بیان می‌کنند قطعاً فرزندان آن‌ها هم در خانه و هم در اجتماع از نظر رفتار و اعمال شایستگی زیادی خواهند داشت. اعتقاد به آخرت یکی از مؤثرترین راه‌ها برای تربیت فرزندان است و اگر در خانواده‌ای اعتقاد به آخرت را، هم در خود و هم در فرزندان خود تقویت کنند قطعاً خانواده‌ای موفق و سریلند و پیروز در همه زمینه‌ها خواهند بود. فرزندان از دو طریق زبانی و عملی از والدین خود تقلید می‌کنند، به طوری که حرف‌هایی که در خانه زده می‌شود از زبان فرزند نیز شنیده می‌شود و همچنین عمل و رفتاری که والدین انجام می‌دهند روی تربیت فرزند خود اثر می‌گذارند. مهم‌ترین تأثیرات اعتقاد به آخرت در نحوه تربیت فرزند عبارتند از: ایجاد روحیه شجاعت و شهامت، فرزندی که آخرت برای آن‌ها معنای واقعی شده است و می‌دانند که هیچ یک از اعمال آن‌ها حتی کوچکترین ذره آن‌ها بی‌جواب نخواهد بود و برایش پاداش در نظر گرفته شده است قطعاً دلشان قرص و با شجاعت و شهامت به زندگی دنیایی ادامه خواهند داد. کنترل خواهش‌های نفسانی، از دیگر آثار اعتقاد به آخرت، کنترل کردن خود در برابر قرار گرفتن در مقابل خطا و گناه است. مسئولیت‌پذیری، افرادی که کار یا مسئولیتی به آن‌ها داده می‌شود و در انجام کارهای خود خداوند را ناظر بر اعمال خود می‌دانند و به دنبال رشوه و دغل‌کاری نیستند بدون شک آخرت و سرای دیگر برای آن‌ها تعریف شده است. احساس دلگرمی و آرامش، والدینی که در خانواده آخرت برای آن‌ها در الویت زندگی است و همه کارهای خود را بر اساس آنچه در آخرت قرار است حسابرسی شود انجام می‌دهند دلگرمی و آرامش را به فرزندان خود هدیه می‌دهند و آن‌ها خیالشان از همه جهت راحت است. رعایت حقوق دیگران، افرادی که به روز قیامت و آخرت ایمان دارند هیچ‌گاه حق و حقوق دیگران را ضایع نخواهند کرد و این ایمان داشتن و رعایت کردن حقوق دیگران را به فرزندان خود نیز آموزش خواهند داد.

فهرست منابع

*قرآن کریم.

* نهج البلاغه.

۱. باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلام، چاپ اول، تهران، انتشارات مدرسه، ۱۳۶۸.
۲. جیمز، ویلیام، اراده الاعتقاد، چاپ اول، نیویورک، ناشر داراحیاء الکتب عربی، ۲۰۱۷.
۳. سبحانی، جعفر، خدا و معاد، چاپ چهارم، تهران، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰.
۴. سید قطب، تفسیر فی ظلال القرآن، ج ۳، ترجمه؛ مصطفی، خرم دل، چاپ اول، قم، ناشر احسان، ۱۳۹۷.
۵. شجاعی، محمد، معاد یا بازگشت به سوی خدا، چاپ چهارم، تهران، ناشر شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۴.
۶. صدری افشار، غلامحسین، فرهنگ نامه فارسی، ج ۱ و ۳، چاپ سوم، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۸۸.
۷. عمید، حسن، فرهنگ عمید، ج ۱، چاپ سوم، تهران، چاپخانه سپهر، ۱۳۷۴.
۸. مجلسی، محمد باقر، بحارالأنوار، ج ۵۲، چاپ دوم، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۹. مصباح، محمد تقی، فلسفه تعلیم و تربیت، چاپ دوم، تهران، مؤسسه فرهنگی مدرسه برهان، ۱۳۸۳.
۱۰. مطهری، مرتضی، زندگی جاوید یا حیات اخروی، چاپ بیست و یکم، تهران، انتشارات صدرا، ۱۳۷۷.
۱۱. مظاهری، حسین، تربیت فرزند از نظر اسلام، چاپ دوازدهم، قم، انتشارات دانش، ۱۳۸۵.
۱۲. معین، محمد، فرهنگ فارسی، چاپ سوم، تهران، چاپ مهارت، ۱۳۸۱.

۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، پیام قرآن، ج ۵، چاپ اول، قم، انتشارات هدف، ۱۳۷۲.
۱۴.، تفسیر نمونه، ج ۵، چاپ اول، تهران، انتشارات دارالکتب اسلامی، ۱۳۶۱.
۱۵.، معاد و جهان پس از مرگ، چاپ دوم، قم، نشر مطبوعاتی هدف، ۱۳۳۶.
۱۶. میرباقری، محسن، قرآن و خانواده، چاپ اول، تهران، مؤسسه نورالمجتبی، ۱۳۸۹.